

Sygn. akt III AUa 2360/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 listopada 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w składzie:

Przewodniczący: SSA Joanna Baranowska

Sędziowie: SSA Mirosław Godlewski

SSA Anna Szczepaniak-Cicha (spr.)

Protokolant: sekretarz sądowy Monika Nagy

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 24 listopada 2016 r. w Ł.

sprawy **K. K. (1)**

przeciwko **Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych II Oddziałowi w Ł.**

o zwrot nienależnie pobranej renty

na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych II Oddział w Ł.

od wyroku Sądu Okręgowego w Sieradzu

z dnia 6 listopada 2015 r. sygn. akt IV U 709/15

zmieni a zaskarżony wyrok i oddala odwołanie.

Sygn. akt III AUa 2360/15

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 10 czerwca 2015 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych II Oddział w Ł. odmówił K. K. (1) odstąpienia od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, ustalonego prawomocną decyzją z dnia 9 października 2014 r., w postaci nienależnie pobranej renty rodzinnej za okres od 1 września 2011 r. do 31 sierpnia 2014 r. w kwocie 43.856,77 zł. W uzasadnieniu decyzji organ rentowy podkreślił, że nie zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności, które pozwalają odstąpić od żądania nienależnie pobranego świadczenia, ale biorąc pod uwagę sytuację rodzinną wnioskodawczyni ubiegać się może o ulgę w postaci układu ratalnego.

W odwołaniu z dnia 2 lipca 2015 r. K. K. (1) wniosła o zmianę decyzji, jako nieuwzględniającej jej trudnej sytuacji materialnej i życiowej. Organ rentowy domagał się oddalenia odwołania.

Wyrokiem z dnia 6 listopada 2015 r. Sąd Okręgowy w Sieradzu zmienił zaskarżoną decyzję zobowiązując organ rentowy do odstąpienia od żądania zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń określonych decyzją z dnia 9 października 2014 r.

Sąd Okręgowy ustalił, że decyzją z dnia 9 października 2014 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych zobowiązał K. K. (1) do zwrotu nienależnie pobranej renty rodzinnej w kwocie 43.856,77 zł plus odsetki w kwocie 8.779,85 zł. Sąd Okręgowy w Sieradzu wyrokiem z dnia 24 marca 2015 r. oddalił odwołanie co do należności głównej, orzekł o braku obowiązku

zwrotu odsetek, a wniosek o odstąpienie od żądania zwrotu nienależnie pobranej renty przekazał organowi rentowemu do rozpoznania. Wskutek rozpatrzenia tego wniosku zapadła zaskarżona decyzja.

K. K. (1) miała ustalone prawo do renty rodzinnej po ojcu decyzją z dnia 23 września 2008 r. Po uzyskaniu pełnoletniości K. K. (1) wystąpiła o kontynuację wypłaty renty z uwagi na pobieranie nauki. ZUS wypłacał rentę do 31 sierpnia 2014 r., która okazała się nienależnie pobranym świadczeniem. Obecnie wnioskodawczyni ma 23 lata i nie posiada zawodu. Mieszka w domu rodzinnym wraz z matką i czworgiem dorosłego rodzeństwa. Mieszkają tam również partnerzy siostr wraz z małoletnimi dziećmi siostr. Razem z K. K. (1) mieszka również jej partner życiowy oraz dwójka dzieci: dwuletnia córka i dwumiesięczny syn. K. K. (1) otrzymuje świadczenie rodzinne w kwocie 77 zł na każde z dzieci. (...) K. K. (2) pracuje dorywczo, zarabia około 500 - 600 zł miesięcznie, z czego kwotę 200, 300 zł przeznacza na dzieci. Ciężar utrzymania całej rodziny praktycznie spoczywa na matce odwołującej się K. K. (3), która pobiera rentę w kwocie 1.882 zł. To ona pokrywa opłaty i kupuje żywność. Stan zdrowia matki wnioskodawczyni nie jest na tyle dobry, aby była w stanie sprawować bieżącą opiekę nad dziećmi K. K. (1), która aktualnie nie może podjąć pracy.

Ustalając stan faktyczny Sąd Okręgowy dał wiarę zeznaniom matki wnioskodawczyni przesłuchanej w charakterze świadka oraz zeznaniom odwołującej się. Sąd uznał te zeznania za szczere i logiczne. W oparciu o ustalenia co do sytuacji finansowej i bytowej K. K. (1) Sąd pierwszej instancji doszedł do przekonania, że odwołanie zasługuje na uwzględnienie. Sąd przywołał art. 138 ust. 6 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, który stanowi, że organ rentowy może odstąpić od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń w całości lub w części, zmniejszyć wysokość potrąceń ustaloną zgodnie z art. 140 ust. 4 pkt 1 lub zawiesić dokonywanie tych potrąceń na okres nie dłuższy niż 12 miesięcy, jeżeli zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności. Podobna regulacja zawarta została w art. 84 ust. 8 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Przepisów tych nie należy stosować rozszerzająco, gdyż mają charakter odstępstw od ogólnej zasady obowiązku zwrotu nienależnie pobranych świadczeń. Sąd wskazał, że szczególnie uzasadniona okoliczność w rozumieniu ustawy to taka, w której zobowiązany ze względów rodzinnych lub zdrowotnych nie jest w stanie spłacić należności względem Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. W ramach katalogu przykładowych okoliczności wskazuje się brak majątku, z którego możliwe byłoby dochodzenie od osoby zobowiązanej zwrotu świadczeń, jak też ustalenie, że w przypadku zwrotu świadczeń osoby zobowiązane lub pozostające na utrzymaniu zostałyby pozbawione niezbędnych środków utrzymania, ciężką chorobę powodującą niezdolność do pracy lub niepełnosprawność osoby zobowiązanej, członka jej rodziny lub osoby pozostającej na jej utrzymaniu, wiek osoby zobowiązanej, zdarzenia losowe skutkujące szczególnie uzasadnionymi trudnościami w sytuacji materialnej osoby zobowiązanej.

Odnosząc te rozważania do okoliczności sprawy Sąd Okręgowy podkreślił, że ubezpieczona K. K. (1) pozostaje w wyjątkowo skomplikowanej i złożonej sytuacji finansowej oraz trudnej sytuacji rodzinnej. Nie posiada majątku, ma na utrzymaniu dwoje małych dzieci i przynajmniej do wieku przedszkolnego dzieci ma ograniczone możliwości zatrudnienia. W perspektywie ma wprawdzie szansę podjęcia stałej pracy, ale ze względu na wiek dzieci jest to perspektywa dość odległa, nadto dostrzegając brak wykształcenia z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że nie będzie ona w stanie osiągnąć dochodów przekraczających ustawowe minimum. Stan taki w perspektywie będzie trwał niemal do usamodzielnienia się każdego z dzieci ubezpieczonej. W tej sytuacji spłata należności na rzecz ZUS odbiłaby się na możliwości zaspokojenia potrzeb dzieci. Mając na uwadze te okoliczności Sąd uznał, że zachodzi szczególnie uzasadniony przypadek w rozumieniu ustawy i zmienił zaskarżoną decyzję na podstawie art. 477¹⁴ § 2 k.p.c.

Apelację od tego rozstrzygnięcia w całości wywiódł organ rentowy. Zaskarżonemu wyrokowi naruszenie prawa materialnego, tj. art. 138 ust. 6 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i art. 84 ust. 8 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie oraz naruszenie przepisów postępowania, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 233 § 1 k.p.c. przez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów polegające na bezzasadnym przyjęciu, że zebrany materiał dowodowy pozwala na ustalenie, iż w odniesieniu do odwołującej się zachodzą szczególne okoliczności uzasadniające odstąpienie od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia.

Wskazując na powyższe zarzuty organ rentowy wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie odwołania.

W uzasadnieniu apelujący podniósł, że K. K. (1) jest osobą młodą, zdrową i ma realną możliwość spłaty zadłużenia w przyszłości. Do utrzymania dzieci zobowiązany jest także ich ojciec. Nie można przyjmować, że w razie podjęcia zatrudnienia odwołująca się nie będzie mogła spłacać jakichkolwiek kwot ze swego zadłużenia, a fakt posiadania przez młodą kobietę dwójki dzieci nie jest wystarczający do uznania, że zachodzi szczególnie uzasadniona sytuacja, pozwalająca na odstąpienie od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia z FUS.

Sąd Apelacyjny w Łodzi zważył, co następuje:

Apelacja organu rentowego jest zasadna.

Sąd Okręgowy zasadniczo prawidłowo ustalił najistotniejsze okoliczności faktyczne dotyczące sytuacji rodzinnej i majątkowej K. K. (1), jednakże z ustaleń tych wyprowadził błędny wniosek, że owe okoliczności uzasadniają przyjęcie, iż zachodzi szczególnie uzasadniony przypadek, upoważniający organ rentowy do odstąpienia od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń.

Poza sporem w przedmiotowej sprawie pozostaje, że K. K. (1) pobrała nienależne świadczenie w rozumieniu art. 138 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 887 ze zm.) i jest zobowiązana do jego zwrotu w myśl art. 138 ust. 1 ustawy. Przepis art. 138 ust. 6 tej ustawy uprawnia organ rentowy do odstąpienia od żądania zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń, jeżeli zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności. Materialnoprawna konstrukcja tego przepisu oparta jest na uznaniowej kompetencji ZUS. Bezprawność decyzji, która poddaje kontroli sądowej w trybie art. 83 ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U z 2016 r. poz. 963 ze zm.), winna być oceniana przede wszystkim na podstawie okoliczności istniejących w dacie wniosku oraz w dacie decyzji. Sąd Apelacyjny w Łodzi wypowiedział się w tej kwestii wyrokiem z dnia 287 lutego 2013 r., III AUa 156/13, stwierdzając, że późniejsza zmiana okoliczności nie ma znaczenia z punktu widzenia dokonywanej kontroli prawidłowości zaskarżonej decyzji, gdyż ocena ta odnosić się musi do stanu faktycznego istniejącego w dacie jej wydania. Natomiast okoliczności zaistniałe po wydaniu decyzji mogą stanowić przedmiot ponownej oceny organu rentowego, w nowym postępowaniu wywołanym nowym wnioskiem w tym przedmiocie (LEX nr 12936423).

W rozpatrywanym przypadku organ rentowy miał rozeznanie w trudnej sytuacji materialnej wnioskodawczynie, jednakże nie dopatrywał się okoliczności na tyle wyjątkowych, aby przypadek ten uznać za szczególnie uzasadniony w rozumieniu art. 138 ust. 6 ustawy emerytalnej. W apelacji organ rentowy wyeksponował, że K. K. (1) jest osobą młodą, zdrową, a z powodu macierzyństwa nie można kwalifikować jej sytuacji jako szczególnie uzasadnionej, zwłaszcza, że do współutrzymania dzieci zobowiązany jest ich ojciec. Sąd Apelacyjny stanowisko to podziela.

Zważyć należy, że ani ustawa o emeryturach i rentach z FUS, ani ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych, która w art. 84 ust. 8 pkt 1 przewiduje analogiczną instytucję odstąpienia od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, nie zawierają definicji pojęcia „szczególnie uzasadnionych okoliczności”. Zwroty ocenne pozostawiają pewną swobodę w ich wykładni, choć swoboda nie oznacza zupełnej dowolności interpretacyjnej. Pamiętać też trzeba, że przepis o charakterze wyjątkowym nie powinien być wykładany rozszerzająco. Skoro zatem w omawianej normie ustawodawca nie posłużył się pojęciem „uzasadnionych okoliczności”, ale okoliczności „szczególnie” uzasadnionych, to użycie owego kwantyfikatora nie pozostawia wątpliwości, że sytuacja osoby zobowiązanej do zwrotu musi być wyjątkowo trudna, czyli taka, kiedy przede wszystkim ze względu na stan zdrowia, brak pracy, tragiczne zdarzenie losowe, osoba zobowiązana znalazła się w takiej sytuacji, że zwrot nienależnego świadczenia praktycznie uniemożliwi jej egzystencję.

Słusznie Sąd pierwszej instancji odwołał się do dorobku judykatury, z którego zaczerpnął katalog konkretnych okoliczności, uzasadniających skorzystanie z instytucji przewidzianej w przepisie art. 138 ust. 6 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Wśród okoliczności tych wymienia się ciężką chorobę powodującą niezdolność do pracy osoby

zobowiązanej, członka jej rodziny lub innej osoby pozostającej na jej utrzymaniu, wiek osoby zobowiązanej, zdarzenia losowe (kradzież, wypadek, pożar, powódź, inne klęski żywiołowe), powodujące szczególne trudności w sytuacji osoby zobowiązanej. Żadna z tych sytuacji nie występuje po stronie wnioskodawczynie, która ma 23 lata, a więc całe życie zawodowe przed sobą, jest zdrowa i na jej utrzymaniu nie pozostaje żaden chory członek rodziny. Trafnie podniósł apelujący, że sam fakt posiadania dzieci (w dacie decyzji jednego dziecka) w żadnym razie nie stanowi okoliczności „szczególnie uzasadnionej”, usprawiedliwiającej odstąpienie od żądania zwrotu nienależnie pobranych świadczeń.

Sąd Okręgowy przywołał nadto wymienianą w orzecznictwie okoliczność, kiedy to zachodzi brak majątku, z którego możliwe byłoby dochodzenie od osoby zobowiązanej zwrotu świadczeń, jak też ustalenie, że w przypadku zwrotu świadczeń osoby zobowiązane lub pozostające na utrzymaniu zostałyby pozbawione niezbędnych środków utrzymania. W istocie z ustalonego stanu faktycznego wynika, że K. K. (1) nie posiada majątku umożliwiającego dochodzenie świadczeń, co jednak postrzegać trzeba w kontekście jej młodego wieku. Sam brak majątku u osoby mającej 23 lata nie jest w istniejących realiach gospodarczych niczym nadzwyczajnym. Brak majątku u osoby w wieku podeszłym, czy też niezdolnej do pracy z powodu stanu zdrowia, oceniać należy zupełnie inaczej, niż brak majątku u osoby zdrowej, która jeszcze nie weszła w okres aktywności zawodowej. Oczywiście jest możliwy taki wybór drogi życiowej, iż kobieta zdecyduje się tylko na prowadzenie domu i wychowywanie dzieci, ale decyzja taka z reguły zależy od poziomu środków utrzymania dostarczanych przez ojca dzieci. Sąd drugiej instancji nie podzielił zapatrywań Sądu Okręgowego, że wnioskodawczynie w perspektywie wielu lat, w zasadzie do usamodzielnienia się każdego z dzieci, nie będzie mogła spłacać swego zadłużenia, gdyż pozbawi dzieci niezbędnych środków utrzymania. Skoro odwołująca świadczy osobiste starania związane z utrzymaniem i wychowaniem dzieci, to dołożenia na ich rzecz zobowiązany jest przede wszystkim ich ojciec. Nie można, na gruncie sprawy o zgodę na odstąpienie od żądania zwrotu nienależnie pobranych świadczeń przyjmować, że skoro ojciec dzieci realizuje swój obowiązek alimentacyjny kwotą 200 zł miesięcznie, to po stronie wnioskodawczynie zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności usprawiedliwiające brak zwrotu nienależnie pobranych świadczeń z ZUS. Ubezpieczona może w drodze prawnej ustalić właściwy poziom obowiązku alimentacyjnego ojca swych dzieci.

Zupełnie spekulacyjne są wywody, że K. K. (1) do usamodzielnienia się dzieci nie będzie w stanie spłacać swego zadłużenia, gdyż nie pozwolą na to jej zarobki, które zapewne oscylować będą wokół ustawowego minimum. Wnioskodawczynie może podjąć pracę gdy dzieci osiągną wiek przedszkolny lub wcześniej i ułożyć się z wierzycielem co do stosownych kwot spłaty zadłużenia, np. poprzez układ ratalny. Nie ma przeszkód, aby po spłaceniu jakiejś części długu K. K. (1) domagała się odstąpienia przez organ rentowy od żądania dalszej części. W chwili obecnej można przyjąć, że jej sytuacja jest trudna, a więc zachodzą okoliczności uzasadnione, ale nie „szczególnie” uzasadnione, a tylko takie mogłyby zwolnić odwołującą z obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. Żadne losowe zdarzenia niezależne od wnioskodawczynie nie uniemożliwiają podejmowania starań, aby jednocześnie zapewnić egzystencję rodzinie i spłacać swe zadłużenie. K. K. (1) jest osobą młodą, zdrową, a więc zdolną do podjęcia pracy i osiągnięcia dochodów, z których będzie mogła regulować swój dług powstały w 2011 r., gdy nie otrzymała promocji do następnej klasy, o czym nie powiadomiła organu rentowego i przez trzy lata pobierała nienależną rentę.

Dochodząc do powyższych wniosków Sad Apelacyjny uznał za uzasadniony zarzut obrazy prawa materialnego i orzekł reformatoryjnie - art. 386 § 1 k.p.c. - odwołanie K. K. (1) oddalając.